LINGVISTICĂ GENERALĂ

DESPRE CONCEPȚIA LINGVISTICĂ A LUI I. A. BAUDOUIN DE COURTENAY*

DE

LUCIA WALD

În istoria lingvisticii un loc de frunte ocupă Ivan Alexandrovici Baudouin de Courtenay, unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai lingvisticii generale și comparative, creatorul școlii lingvistice ruse de la Kazan.

S-a născut în anul 1845 într-un tîrgușor din apropiere de Varșovia. Studiază în țară, apoi pleacă în 1866 la Praga, de aici la Jena, unde audiază cursurile lui A. Schleicher și, în cele din urmă, la Berlin. În anul 1868 vine la Petersburg, unde își susține disertația de magistru intitulată *Despre limba veche polonă înainte de secolul al XIV-lea*. În 1870 își ia doctoratul în filozofie la Leipzig. În 1875 prezintă la Petersburg teza de doctorat *Schiță de fonetică a graiurilor din Reazan*. A funcționat ca profesor la universitățile din Kazan (1875—1883), Iuriev (1883—1893), Cracovia (1893—1900) și Petersburg (1901—1918). A fost membru activ al Academiei de științe din Cracovia, din anul 1887 și membru corespondent al Academiei de științe din Petersburg din anul 1897. Moare în Polonia în 1929.

Activitatea științifică a lui Baudouin de Courtenay se desfășoară în perioada de declin a concepțiilor naturaliste în lingvistică. Curentul naturalist, creat de A. Schleicher, asimila limba cu un organism care se naște,

* Cf. N. S. Cemodanov, *Sravnitelnoe iazîkoznanie v Rossii*, 1956, p. 34—52; T. A. Degtereva, *Kraktii obzor lingvisticeskih ucenii* (v XIX—XX vekah v Evrope), în vol. *Problemî izucenlia iazîka*, 1957, p. 26—28; A. V. Desnițkaia, *Voprosî izuceniia rodstva indoevropeiskih iazîkov*, 1955, p. 99—111; L. V. Șcerba, *I. A. Baudouin de Courtenay i ego znacenie v nauke o iazîke*, în vol. *Izbrannie raboti po russkomu iazîku*, 1957, p. 85—96; și E. A. Zemskaia, *Kazanskaia lingvisticeskaia ș kola prof. I. A. Baudouin de Courtenay*, în *Ruskii iazîk v școle*, 1951, nr. 6, p. 61—73.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)

se dezvoltă, apoi decade și piere. Această concepție sprijinea ideea, pusă în circulație încă de F. Bopp, după care în istoria limbilor se observă două perioade : una de înflorire, cînd limba își constituie formele și progresează, și alta de declin în care, simplificîndu-se formele flexionare, limba se degradează și piere. Încă de la primele sale lucrări Baudouin de Courtenay critică aspru teoria care privește limba ca un organism viu. El a stat consecvent pe poziții psihologiste ca și majoritatea lingviștilor din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. După cum arată L. V. Șcerba[1], Baudouin de Courtenay nu a aparținut unei anumite școli lingvistice, deși multe din ideile sale coincid cu tezele neogramaticilor. În unele privințe el a anticipat concepțiile acestora, în alte cazuri s-a ridicat împotriva lor. Unele din tezele sale de lingvistică generală, deosebite de acelea ale vremii lui, se regăsesc, mai tîrziu, în *Cursul de lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure.

Concepțiile psihologiste asupra limbii sînt vizibile chiar de la primele sale lucrări. Astfel Baudouin de Courtenay este printre primii lingviști care acordă un loc de seamă analogiei în explicarea schimbărilor lingvistice. În anul 1868 el publică, în limba germană, lucrarea *Unele cazuri de acțiune a analogiei în declinarea polonă*. În toate fenomenele lingvistice el urmărea să descopere rolul individului în procesul de comunicare, în dublul său rol de vorbitor și ascultător. Neînțelegînd în mod just esența limbii și raportul dialectic dintre individual și general în limbă, el a redus esența limbii la vorbire, pe care a considerat-o ca fiind un fenomen psihofiziologic. Ca și neogramaticii, Baudouin de Courtenay a ajuns la concluzia că existență reală are numai limba individului. „Limba există numai în creierul indivizilor, numai în suflete, numai în psihicul indivizilor sau al persoanelor care alcătuiesc o comunitate lingvistică dată. Limba tribului și limba națională sînt o pură abstracție, o construcție de sinteză, alcătuită dintr-o serie întreagă de limbi individuale care există în mod real"[2].

În practica cercetării s-a abătut însă adesea de la acest psihologism subiectiv. Astfel, discutînd problema inovațiilor în limbă, el arăta că răspîndirea lor se realizează datorită procesului de comunicare și condițiilor identice în care se află un grup de vorbitori. Baudouin de Courtenay a formulat chiar ideea existenței unui factor colectiv-individual care intervine în modificările lingvistice. Nu a neglijat total nici aspectul social al limbii și legătura acesteia cu istoria societății[3]. A adunat materiale care ilustrează diferențierea limbii după clase și pături sociale.

---

[1] *Lucr. cit.*, p. 89.

[2] I. A. Baudouin de Courtenay, *Iazîk i iazîki. Entikloped. slovar, izd F. A. Brokhaus i I. A. Efrona*, t. 41, 1904, p. 531, citat de A. V. Desnițkaia, *lucr. cit.*, p. 101.

[3] L. V. Șcerba, *lucr. cit.*, p. 91.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)

Punctul de vedere sociologic asupra limbii îl aplică într-o lucrare privitoare la numele de rudenii în limbile indo-europene, pe care încearcă să le explice ținînd seama de raporturile sociale din perioada primitivă. De asemenea, la a treia ediție a *Dicționarului explicativ al limbii ruse populare* al lui V. I. Dal, la a cărui completare și revizuire a lucrat, Baudouin de Courtenay arată că zguduirile sociale adînci produc schimbări nu numai în ideologie dar și în semantică și că, în funcție de concepțiile unor clase sau ale unor partide, aceluiași cuvînt i se atribuie semnificații diferite și chiar opuse. Totodată trebuie amintit și faptul că întemeietorul școlii de la Kazan a dovedit un interes deosebit pentru studierea diferitelor limbajuri profesionale.

Baudouin de Courtenay este un precursor al neogramaticilor și prin atenția pe care o acordă limbilor vii și dialectelor. El a subliniat adesea importanța metodologică a studierii dialectelor pentru cunoașterea legilor limbii. Dar, în timp ce neogramaticii au urmărit în dialecte mai ales elementele arhaice, rămășițele trecutului, lingvistul rus urmărea dialectele în realitatea lor vie, complexă. A promovat studiul limbilor vii, considerînd că numai o asemenea analiză directă poate duce pe lingvist la descoperirea legăturilor cauzale ale fenomenelor limbii și a ansamblului de factori care dirijează viața unei limbi.

Ca și neogramaticii, Baudouin de Courtenay a acordat o mare atenție studiului istoric al limbii. Respingînd în mod hotărît antiistorismul, el a susținut cu fermitate ideea că toate elementele limbii se schimbă în mod continuu și treptat. „În limbă, ca și în general în natură, totul trăiește, se mișcă, se schimbă"[1]. A înțeles că o limbă este rezultatul unei evoluții de secole, în care fiecare epocă a adus ceva nou. A adîncit istorismul în analiza fenomenelor lingvistice și a cerut să se respecte cu strictețe principiul cronologic. În esență, ideile sale în această problemă sînt următoarele: O limbă se formează treptat, în decurs de secole. Perioadele de formare a unei limbi nu sînt delimitate în mod net, fiecare din ele reprezintă temelia pentru o nouă perioadă. Structura și componența limbii la o etapă dată a istoriei sale sînt rezultatul întregii istorii precedente și, totodată, condiția dezvoltării ulterioare a limbii. Fiecare perioadă din istoria unei limbi trebuie judecată aparte, după categoriile și particularitățile sale și nu în funcție de situația din alte perioade[2].

Baudouin de Courtenay a criticat însă pe neogramatici pentru că aceștia au pus accentul exclusiv pe studiul istoric al limbii; el considera că studiul descriptiv este tot atît de îndreptățit ca și cel istoric. După

---

[1] I. A. Baudouin de Courtenay, *Kritiko - bibliograficeskii slovar russkih pisatelei i ucenih* S. A. Vengerova, 1897, vol. V, p. 34 citat de N. S. Cemodanov, *lucr. cit.*, p. 46.

[2] *Nekotorie obșcie zameceaniia o iazikovedenii i iazike*, p. 25—26, citat de A. V. Desnițkaia, *lucr. cit.*, p. 104.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)

cum spune T. A. Degtereva[1], Baudouin de Courtenay este cel dintîi lingvist care în secolul al XIX-lea pune la îndoială dreptul metodei comparative-istorice de a domni în mod absolut în cercetarea lingvistică şi care emite ideea că lingvistica descriptivă, statică ajută în mai mare măsură la descoperirea sistemului concret al limbii, întrucît acesta reprezintă o stare stabilă de componente lingvistice. Ideea aceasta o găsim exprimată şi în *Cursul de lingvistică generală* al lui Saussure[2]. Dar spre deosebire de Saussure, la Baudouin de Courtenay nu există ruptură între static şi dinamic, între sincronie şi diacronie. El a sezisat unitatea dialectică între aceste două aspecte ale limbii.

„Statica limbii — scrie el — este numai un caz particular al dinamicii ei"[3]. De aceea, chiar în descrierea limbii el face să intervină punctul de vedere istoric şi distinge în permanenţă categoriile vii, productive de categoriile moarte, neproductive.

Şi tot asemenea lui Saussure, Baudouin de Courtenay a sezisat diferenţa dintre limbă, ca sumă de reprezentări în psihicul vorbitorului şi actul individual al vorbirii. În esenţă, pe această diferenţiere se bazează şi teoria fonemului, care l-a făcut cunoscut în întreaga lume.

Spre deosebire de neogramatici, Baudouin de Courtenay nu a studiat sunetele izolat, ci în cadrul sistemului morfologic al limbii. Cel dintîi în istoria lingvisticii mondiale el a remarcat că rolul sunetelor în mecanismul limbii nu coincide cu natura lor fizică şi de aceea, în cursul său de *Gramatică comparată a limbilor slave* din anul 1880—1881 a cerut să se diferenţieze *fonemul* (denumirea aparţine elevului său N. S. Kruşevski) de *sunetul vorbirii*. În numeroase lucrări el a arătat apoi că fiecare fonem se realizează în limbă printr-o serie de sunete apropiate între ele din punct de vedere articulator şi care sînt percepute în conştiinţa vorbitorilor ca un singur sunet, deoarece ele apar în acelaşi morfem. Semnificaţia comună morfologică şi semantică a aceleiaşi unităţi a vorbirii uneşte în conştiinţa vorbitorilor aceste variante fonetice diferite într-un singur sunet şi acesta este *fonemul*. Ideile lui Baudouin de Courtenay cu privire la fonem s-au schimbat cu vremea. La început el considera că fonemul este un sunet material, apoi, sub influenţa concepţiilor sale psihologiste, l-a văzut numai ca reprezentare în conştiinţa vorbitorilor a sunetului real. În urma lucrărilor lui Baudouin de Courtenay fonologia a luat o mare dezvoltare, atît în Rusia prin activitatea elevului său L. V. Şcerba cît şi în Apus, prin lucrările lingviştilor ruşi emigranţi R. Jakobson şi N. Trubeţkoi.

---

[1] *Lucr. cit.*, p. 26.
[2] Cf. *Cours de linguistique générale*, 1922, p. 128.
[3] *Kritiko-bibliograficeskii slovar russkih pisatelei i ucenih*, S. A. Vengerova, 1897, vol. V, p. 34, citat de N. S. Cemodanov, *lucr. cit.*, p. 46.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)

În ansamblu, metodologia lingvistică a lui Baudouin de Courtenay a avut multe puncte comune cu aceea a neogramaticilor. Iată ce scrie în această privință elevul său N. S. Kruşevski: „În general studiul cuvintelor așa cum se prezintă ele, tendința de a aplica în mod cît mai riguros legile fonetice, de a recunoaște analogia ca un factor special și deosebit de important în formarea cuvintelor, în sfîrșit, preferința acordată limbilor noi, vii, față de limbile vechi, moarte, toate acestea luate împreună, chiar dacă nu erau prezentate de Baudouin de Courtenay drept principii ale științei limbii, nu au încetat totuși să fie principiile atît ale prelegerilor, cît și ale lecțiilor sale și ale cercului destul de important de discipoli și adepți ai săi din Kazan. Așadar, departe de centrele științifice din Europa apuseană, într-o universitate rusă situată cel mai la răsărit a început să se dezvolte o orientare înrudită îndeaproape cu orientarea care se răspîndea din ce în ce mai mult în apus, numită adeseori, „die junggrammatische Schule"[1]. Dar așa cum s-a văzut, el a criticat unele din concepțiile neogramaticilor. Se deosebește fundamental de aceștia și prin felul în care a înțeles sarcina lingvisticii. Se știe că neogramaticii au excelat în cercetări de amănunt, au studiat izolat diferitele elemente ale limbii și au adunat un material imens. Împotriva „atomismului" neogramaticilor, Baudouin de Courtenay considera că faptele nu sînt valoroase prin sine, ci reprezintă doar mijloace pentru explicare, generalizare și formulare de concluzii[2]. Sarcina lingvisticii o vede în descoperirea forțelor care acționează în limbă și a legilor după care se dezvoltă limba.

Baudouin de Courtenay a adoptat o atitudine critică față de unele teze curente ale gramaticii comparative-istorice din vremea sa. Ca și A.A. Potebnea, el a privit cu scepticism reconstrucția limbii indo-europene, considerînd că este posibil ca fiecare dintre formele reconstruite să fi existat odată, dar că nu avem nici o siguranță că au existat, toate, simultan. Apare și aci preocuparea permanentă a lui Baudouin de Courtenay de a stabili o cronologie strictă a faptelor. În ce privește limba indo-europeană acest lucru a devenit posibil abia prin cercetările făcute în deceniile din urmă ale secolului nostru. Nu a fost satisfăcut nici de „arborele genealogic" al lui Schleicher și nici de „teoria valurilor" a lui J. Schmidt, socotind, așa cum apreciază și lingvistica modernă, că procesele de unificare și diversificare a limbilor au un caracter mult mai complex.

Un loc de seamă în cercetările lui Baudouin de Courtenay ocupă problema analizei cuvîntului în limbile slave. El a urmărit evoluția componenței morfologice a cuvintelor încă din perioada indo-europeană și a scos în evidență modificările interne, schimbarea granițelor dintre morfeme,

[1] N. V. Kruşevski, *Ocerk nauki o iazike*, Kazan, 1883, p. 7—8, citat de A. V. Desnițkaia, *lucr. cit.*, p. 99—100.

[2] Cf. L. V. Şcerba, *lucr. cit.*, p. 89.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)

precum şi procesul de redistribuire (переразложение) a morfemelor în cuvînt.

Merită să fie amintită şi activitatea dusă de I. A. Baudouin de Courtenay în legătură cu practica predării limbilor în şcoală. În anul 1906 a scris un articol în această problemă, intitulat *Importanţa limbii ca obiect de predare în şcoală*. A acordat o mare atenţie gramaticii descriptive, criticînd formalismul gramaticilor şcolare din vremea sa. În multe lucrări a făcut observaţii cu privire la raportul dintre litere şi sunete şi a publicat şi o lucrare specială pentru profesori cu această temă *Despre raportul dintre scrierea rusă şi limba rusă*. O altă lucrare folositoare pentru profesori este *Culegere de probleme pentru introducere în lingvistică, cu aplicare specială la limba rusă*.

Baudouin de Courtenay nu a fost numai un savant strălucit, dar şi un excelent profesor. El a format numeroase cadre de lingvişti, printre care se numără N. S. Kruşevski, V. A. Bogorodiţki, A. I. Aleksandrov, L. V. Şcerba, M. R. Vasmer, B. V. Tomaşevski, V. V. Vinogradov, S. I. Bernştein, B. A. Larin, A. P. Barannikov ş.a.

BDD-A10410 © 1958 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 02:48:22 UTC)